

Бурак Марія Василівна, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ

Захист осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції (викривачів), є неодмінною складовою боротьби з корупцією як негативним суспільним явищем. Ризик корупційних проявів значно зростає в середовищі, в якому особи, які повідомляють про корупційні порушення, не отримують підтримки та захисту суспільством і державою.

Необхідність законодавчого врегулювання інституту захисту осіб, які повідомляють про корупцію, на міжнародному рівні вперше відображено у ст. 22 Кримінальної та ст. 9 Цивільної конвенцій Ради Європи про боротьбу з корупцією.

Так, у ст. 33 Конвенції ООН проти корупції передбачено, що кожна держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно та на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією, від будь-якого несправедливого поводження.

У листопаді 2010 року на саміті країн «Групи двадцяти» (далі - G20) в Сеулі схвалено Антикорупційний план дій G20, згідно з яким вирішено ратифікувати Конвенцію ООН проти корупції та забезпечити максимально швидке й повне її виконання. Водночас лідери G20 визначили захист викривачів одним з пріоритетних напрямів у сфері боротьби з корупцією.

З метою захисту від дискримінації та репресивних заходів щодо осіб, які добросовісно повідомляють про можливі корупційні дії, країни G20 взяли зобов'язання до кінця 2012 року прийняти та виконувати правила щодо захисту таких осіб.

Для цього група експертів країн G20 проаналізувала та узагальнила досвід таких організацій як Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Світового банку, чинні закони та практику захисту осіб, що повідомляють інформацію. Результатом проведеного аналізу стало схвалення на саміті в Каннах у листопаді 2011 року Керівних принципів G20 по законодавству про захист викривачів та Збірника кращих практик законодавства про захист викривачів¹. Результати досліджень підтверджують імплементацію положень ст. 33 Конвенції ООН проти корупції у законодавстві багатьох країн [1].

Так, у більшості країн питання захисту осіб, які повідомляють про вчинення корупційних порушень, на законодавчому рівні

врегульовано спеціальними законами. Згідно з такими законами захисту підлягають викривачі, які повідомляють не лише про вчинення корупційних, але й інших порушень внутрішнього законодавства країни. До таких країн належать, зокрема, Сполучені Штати Америки, Австралія, Велика Британія, Японія, Південно-Африканська Республіка, Республіка Сербія.

Зазвичай такі акти містять визначення захищеного державою викриття інформації, що охоплює, окрім порушень, які підпадають під визначення «корупції» відповідно до національного законодавства, будь-які інші порушення внутрішнього законодавства, в тому числі зловживання владою, неефективне управління, розтрату коштів, істотну загрозу здоров'ю, безпеці осіб, національній безпеці тощо.

В деяких країнах існують спеціальні закони щодо захисту викривачів виключно в публічному секторі (Канада, Австралія). При цьому законодавство більшості країн передбачає захист викривачів і в публічному, і в приватному секторах. Для уникнення неоднозначного підходу до визначення осіб, які підлягають захисту при викритті інформації, деякі країни на законодавчому рівні відносять до таких осіб, окрім публічних службовців та постійних працівників, також осіб, які працюють за цивільно-правовими договорами, звільнених осіб, кандидатів на посаду та волонтерів (Велика Британія, Республіка Сербія) [1].

Водночас у Канаді та Сполучених Штатах Америки норми щодо захисту викривачів містяться також у кримінальних кодексах і передбачають штраф або позбавлення волі за переслідування викривача, який добросовісно повідомив про вчинення або спробу вчинення злочину до уповноваженого органу.

Наприклад, у Республіці Сербія єдиним законом про захист викривачів врегульовано порядок звернення з повідомленням про порушення, процедуру розгляду такого повідомлення на підприємстві, гарантії захисту викривачів, процедуру судового захисту, а також встановлено штрафні санкції за порушення цього закону.

В більшості країн передбачено три рівні каналів повідомлення: внутрішнє викриття уповноваженій особі в органі, на підприємстві; зовнішнє викриття спеціально уповноваженому органу; публічне викриття представникам громадськості, засобам масової інформації, яке зазвичай можливе без проходження попередніх процедур лише за умов наявності обґрунтованого переконання, що дія або бездіяльність, про яку повідомляється, є значним правопорушенням, а також існує ризик неминучої загрози життю, здоров'ю, безпеці осіб або довкілля.

Зокрема, в Королівстві Нідерланди передбачено створення спеціально уповноваженого органу - Палата викривачів - який одночасно надає консультативну допомогу викривачам та розслідує справи щодо ймовірних порушень, про які йдеться у повідомленні. При цьому викривач звертається до Палати лише після внутрішньої

процедури розгляду повідомлення, яка є обов'язковою на підприємствах, де працює більше ніж 50 осіб.

У листопаді 2017 року литовський парламент прийняв закон про захист викривачів, який набуде чинності у січні 2019 року. Вказаний закон гарантує особі, яка визнана викривачем, безкоштовну правову допомогу, право на винагороду за цінну інформацію та можливість звільнення від відповідальності за участь у незаконній діяльності.

Окрім того, в законодавстві низки країн передбачено не лише гарантії захисту викривачів, а й можливість застосування фінансових стимулів до осіб, які повідомляють про порушення (від 10% до 30% від суми відшкодованих коштів у Сполучені Штати Америки, до 2 млн доларів у Південній Кореї) [1].

Таким чином, світові стандарти у сфері захисту викривачів свідчать про те, що кожна держава самостійно вибудовує цей захист з урахуванням, в тому числі, особливостей національного законодавства та системи права.

Переконані, що правове регулювання державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції, є важливим елементом антикорупційної політики України. Без належної законодавчої бази захисту таких осіб та реальних механізмів її реалізації боротьба з корупцією буде малоефективною. У процесі реформування національного антикорупційного законодавства слід враховувати зарубіжний досвід функціонування інституту захисту викривачів країн світу з найнижчим рівнем корупції.

Список використаних джерел

1. Дещо про міжнародний досвід у сфері захисту викривачів: Національне Агентство з питань запобігання корупції : сайт. URL: <https://mzk.gov.ua/news/deshcho-pro-mizhnarodnyy-dosvid-u-sferi-zahystu-vykrivachiv>.